

Stedelijk erfgoed(*) van grote waarde voor Almelo

Niet sectoraal, maar integraal onderdeel leefomgeving

Omgevingskwaliteit (ruimtelijke kwaliteit) heeft veel verschillende facetten. Stedelijk erfgoed is daar één van. Andere aspecten daar nauw aan verbonden, zijn: stedenbouw en architectuur, openbare ruimte (zichtlijnen) en groen. Aspecten die wat verder weg staan, zijn: ruimtelijke ordening, verkeer (parkeren) en milieukwaliteit (duurzaamheid). De Omgevingwet vraagt om een integrale afstemming tussen al deze facetten. Het belang van erfgoed is (bijna) nooit absoluut; het zal altijd afgewogen worden tegen andere belangen. Cruciaal is dat het belang van erfgoed in die afweging van substantieel gewicht is.

Niet zien als kostenpost, maar als (cultureel) kapitaal

Monumentale steden zijn aantrekkelijker en weten een diverse bevolking en bedrijvigheid aan zich te verbinden. Het onroerend goed in zulke steden (niet alleen het monumentale) is daardoor waardevaster. Erfgoedbeleid heeft zich de afgelopen decennia ontwikkeld van sector (zelfstandig) tot vector (stuwende en sturende kracht) van het omgevingsbeleid. Slopen en nieuwbouwen lijkt op de korte termijn vaak de meest economische optie, maar op de lange termijn is een stad veel meer gebaat bij behoud en herontwikkeling van haar stedelijk erfgoed.

Privaat en collectief, gedeelde verantwoordelijkheid

Eigenaren en gebruikers van stedelijk erfgoed hebben iets bijzonders in handen en zijn zich daar meestal ook van bewust. Onderhoud van oude gebouwen met veel bouwkundige details is vaak relatief duur, en de meeste eigenaren hebben dat ervoor over. De betekenis van stedelijk erfgoed reikt echter verder dan die van privaat bezit; zij vertegenwoordigt ook een collectieve waarde. En daarmee is de zorg voor stedelijk erfgoed (behoud, onderhoud, ontwikkeling) tevens een verantwoordelijkheid van de gemeenschap (erfgoedverenigingen en overheid).

Oude vorm en nieuwe functie, moderniseren is overleven

De behoeften van een stad (en van haar bewoners) veranderen constant. Daarom moeten gebouwen soms aangepast worden aan nieuwe functies. Voor stedelijk erfgoed is het een mooie uitdaging om daarbij de originele vormen zoveel mogelijk in ere te laten. Bijvoorbeeld: nieuwe kozijnen met isolatieglas, maar met reproductie van de originele spijlen en kralen. Of scholen en kerkgebouwen die een woon- of kantoorfunctie krijgen. Het toestaan en stimuleren van dergelijke ontwikkelingen is belangrijk. Erfgoed kan alleen behouden blijven wanneer het zich aanpast aan veranderende eisen.

Wel/geen monumentenstatus is te zwart/wit

Stedelijk erfgoed is veel meer dan alleen de officieel aangewezen monumenten. In feite gaat het om alle gebouwen, straten, parken en waterlopen die door hun bijzondere beeldkwaliteit bepalend zijn voor het karakter en de sfeer van een bepaalde plek. Deze zijn onmogelijk allemaal te beschermen met formeel beleid. Wat vooral nodig is, is een mentaliteit van waarderen en koesteren. Waarbij het erfgoedfacet een substantieel gewicht heeft in afwegingen omtrent het omgevingsbeleid.

Opgesteld door:

Michiel van Heek
Martin Mulder
Hans Buitenweg

ChristenUnie
D66
GROENLINKS

Met vriendelijke
hulp van:

Norman Vervat
(Stichting het Cuypersgenootschap)

(*) Stedelijk erfgoed (gebouwd erfgoed, onroerend erfgoed) is het erfgoed dat deel uitmaakt van de (gebouwde) leefomgeving. Dit in tegenstelling tot roerend erfgoed (kamerkunst) en immaterieel erfgoed (tradities). Stedelijk erfgoed zijn vooral oude gebouwen, straten, parken en waterlopen, die door hun beeldkwaliteit identiteits- en sfeerbepalend zijn voor een plek.

Onze voorstellen

1. Compleet maken monumentenlijst

Almelo beschikt reeds over een mooie lijst van beschermde rijks- en gemeentelijke monumenten. Toch zijn er ook nog bijzondere panden zonder een dergelijke status. Het betreft zowel parels van het naoorlogs erfgoed als oudere gebouwen. Het ontbreken van bescherming is ongewenst, want het maakt deze objecten kwetsbaar voor vermindering of sloop. Volgens inschattingen van de Stichting het Cuypersgenootschap zijn er nog 20 tot 30 bijzondere gebouwen die om een monumentenstatus vragen. Wij willen het Almelo college van B&W vragen om een aanwijzingsprogramma in te stellen en in de komende jaren minimaal 5 panden per jaar te beschermen (in overleg met belangenorganisaties).

2. Beschermde stadsgezichten

Soms zijn het niet zozeer individuele gebouwen, maar het hele aanzicht van een straat of een buurt dat om bescherming vraagt. Een beschermd stadsgezicht is dan het aangewezen instrument. Almelo heeft een paar beschermde stadsgezichten. Is dat voldoende?

3. Beeldbepalende gebouwen

Monumenten en beschermde stadsgezichten hebben een sterk conserverend karakter; deze instrumenten hebben als doel om zo weinig mogelijk aan de bestaande situatie te veranderen. Soms is het juist wenselijk om wel iets aan de bestaande situatie te veranderen. Bijvoorbeeld om kaalslag uit het verleden te herstellen, zoals aan de Oranjestraat/Ootmarsumsestraat of de Holtjesstraat. Het aanwijzen van beeldbepalende gebouwen kan helpen om nieuwe ontwikkelingen of renovatie van panden vorm te geven in een stijl die gewenst en/of beeldbepalend is voor een straat of buurt.

Overigens zijn monumenten meestal tevens beeldbepalende gebouwen. Daardoor is een monumentenlijst niet alleen een instrument om te conserveren, maar ook een inspiratiedocument voor renovatieprojecten of nieuwe ontwikkelingen in de buurt.

4. In kaart brengen bedreigd erfgoed

De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed voorspelt dat er in de komende tien jaar ruim duizend kerken hun deuren moeten sluiten, gemiddeld twee per week. Veel van deze kerken zijn monumenten en verdienen bescherming. Niet alleen vanwege hun religieuze en cultuurhistorische waarde maar ook vanwege hun beeldbepalend karakter. In Almelo zijn al veel kerken gesloten en mogelijk zullen er nog meer volgen. Een lege kerk raakt makkelijk in verval en kan verloren gaan. Belangrijk is dat de gemeente het hergebruik van kerkgebouwen actief stimuleert. Niet afwachten, maar handelen! De gemeente Almelo kan in navolging van Utrecht en Bergen op Zoom een kerkvisie ontwikkelen. Met hierin in ieder geval een overzicht van welke kerken er leeg staan en wat de te verwachten toekomst is van de monumenten. Ga in gesprek met de kerkgenootschappen. Belangrijk is om te beschrijven wat ieders rol is bij herbestemming van de kerken, maar ook de kosten, het (toeristisch) potentieel en de herbestemmingsmogelijkheden. Mogelijk zijn er ook (nieuwe) kerkelijke groeperingen die juist op zoek zijn naar huisvesting.

5. Architectuurgebonden kunstwerken

In de jaren vijftig en zestig zijn veel scholen, kantoorgebouwen e.d. voorzien van monumentale wandkunst. Veelal kwam dit voort uit de percentageregeling; 1,5 procent van de kosten van nieuwbouw ging naar kunst. Ook in Almelo is deze ontwikkeling zichtbaar. Denk bijvoorbeeld aan het grote glaskunstwerk in het NS-station. Er zijn echter meer kunstwerken. Met de sloop van naoorlogse gebouwen gaan de kunstwerken makkelijk verloren. Wenselijk is dat Almelo, in navolging van o.a. Hengelo, de aanwezige kunstwerken inventariseert en een beleid ontwikkelt voor het behoud van dit type kunst. Veelal zijn de werken goed te redden bij de sloop van gebouwen, maar er moet wel tijdig over nagedacht worden.

6. Structuur van de stad

Ook op macro-schaal heeft Almelo onderscheidende en identiteitsbepalende ruimtelijke structuren. Bijvoorbeeld de manier waarop het riviertje de Aa door de stad stroomt, en het stratenpatroon van de historische binnenstad, zijn een vorm van stedelijk erfgoed. Het is belangrijk om zorgvuldig om te gaan met dergelijke structuren, omdat ze het verhaal vertellen van de wordingsgeschiedenis van Almelo. Vernieuwingen worden bij voorkeur ingepast in de bestaande structuur.

7. Ladder van duurzame verstedelijking

Sinds 2012 geldt voor ontwikkelingen in de leefomgeving de ladder van duurzame verstedelijking. Om bouwen voor leegstand tegen te gaan schrijft dit instrument onder andere voor dat nieuwbouw pas aan de orde kan zijn nadat herbestemming van bestaand vastgoed is overwogen. Bij herbestemming gaan erfgoed en duurzaamheid hand in hand. Dit toont hoe belangrijk integraal omgevingsbeleid is. De gemeente Almelo zou bij het behandelen van een omgevingsvergunning altijd eerst moeten kijken of er geschikt stedelijk erfgoed beschikbaar is.

8. Toezicht en handhaving

Monumentenzorg kan niet zonder toezicht en handhaving. Voor de bestaande monumenten is Almelo reeds verplicht om toezicht te houden op renovaties. Wanneer door illegale verbouwingen monumentale waarden verdwijnen is ook handhaving nodig. Belangrijk is dat de gemeente binnen het ambtelijk apparaat blijft investeren en kennis en kunde en mankracht om goed toezicht te houden op renovatieprojecten. Verder is belangrijk dat de gemeente pro actief eigenaren informeert over vergunningplichtige werkzaamheden, restauratietechnieken e.d. Dit kan heel eenvoudig gedaan worden door voorbeelden van andere gemeenten en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te gebruiken.

9. Toekomstige monumenten

Monumentenzorg gaat niet alleen over het verleden, maar ook over de toekomst. Belangrijk is dat we nadenken over de kwaliteiten die wij nu realiseren. Gestimuleerd moet worden dat architecten uitgedaagd worden om hoogwaardige architectuur in onze stad te realiseren. Afhankelijk van de locatie is die architectuur historiserend of modern. Almelo moet de ambitie ontwikkelen om een architectuurstad te worden.